

Janez Juhant

Filozofija jezika in Rajhmanova filozofska misel

Philosophy of Language and Reichman's Philosophical Thought

Izvleček: Jože Rajhman je v veliki meri razvijal svoj filozofski jezik in svoj filozofsko-teološki pogled v duhovnem dialogu z Bogom in dialogu z družbenimi in cerkvenimi tokovi časa. Vplivna pastoralno-teološka paradigma zanj je bilo delovanje (slovenskih) protestantov v zahtevnih in spreminjajočih se razmerah njihovega oznanjevanja Božjega sporočila Slovincem. Na razvoj slovenskega in teološkega jezika in teološke govorice drugih narodov pa je bistveno vplival drugi vatikanski cerkveni zbor z bogoslužjem v domačem jeziku in dušnopastirski prijem, »posodabljanjem« (»aggiornamento«) delovanja Cerkve, ki je terjalo govorico, primerno čutenju modernega človeka. Govorica pa je zanj bistveno orodje oznanjevanja. Rajhmanovo razumevanje jezika in filozofije je tako služilo čim boljšemu umevanju božje besede in njeni teološki obdelavi, ki bo dosegla sodobnega človeka, še posebej kristjana. Zgled za to so mu bili Trubar in protestanti. Po njihovem zgledu pa mu je bil cilj čim boljša dušnopastirska gibljivost Cerkve. Njegovo preučevanje Trubarja in protestantov je navdihovalo tudi oblikovanje smernic dušnopastirskega delovanja Cerkve v sodobnem času. K zahtevnim slovenskim razmeram Cerkve v komunizmu je pristopal s posebnim zanimanjem in postavko teologije osvoboditve. Skupaj z Grmičem sta iskala prvine t. i. socialistične teologije.

Članek skuša v ustrezni časovni distanci s kritičnim pristopom in jezikovno analitično pozornostjo ovrednotiti Rajhmanov pastoralno-teološki projekt in ga postaviti v kontekst razvoja teološke govorice, zlasti drugega vatikanskega cerkvenega zbora in dušnopastirskih razmer Cerkve v slovenski socialistični stvarnosti ter sploh v zahtevnih razmerah »moderne« sveta in človeštva.

Ključne besede: govorica, Sveto pismo, teologija, filozofija, »socialistična teologija«, protestantizem na Slovenskem, drugi vatikanski cerkveni zbor, »posodabljanje«

Abstract: Jože Rajhman largely developed his philosophical language and his philosophical-theological perspective in spiritual dialogue with God and in dialogue with the social and ecclesiastical currents of the time. An influential pastoral-theological paradigm for him was the work of (Slovenian) Protestants in the demanding and changing conditions of their proclamation of God's message to Slovenians. The development of the Slovenian and theological language and the theological speech of other nations was significantly influenced by the Second Vatican Council with its liturgy in the native language and pastoral approaches, the »modernization« (»aggiornamento«) of the Church's work, which required a language appropriate to the feelings of modern man. Speech is for him an essential tool of preaching.

Rajhman's understanding of language and philosophy thus served the best possible understanding of the word of God and its theological elaboration, which would reach modern man, especially Christians. Trubar and the Protestants were his examples for this. Following their example, his goal was the best possible pastoral mobility of the Church. His study of Trubar and the Protestants also inspired the formation of guidelines for the pastoral work of the Church in modern times. He approached the demanding Slovenian conditions of the Church under communism with special interest and the position of liberation theology. Together with Grmič, they searched for the elements of the so-called socialist theology.

The article attempts to evaluate Rajhman's pastoral-theological project, with an appropriate time distance and critical approach and linguistic analytical attention, and to place it in the context of the development of theological discourse, especially the Second Vatican Council and the pastoral conditions of the Church in the Slovenian socialist reality, and in general in the demanding conditions of the »modern« world and humanity.

Keywords: discourse, Holy Scripture, theology, philosophy, »socialist theology«, Protestantism in Slovenia, Second Vatican Council, »updating«

1 Govorica kot orodje

Jože Rajhman je pozorno spremljal vlogo in pomen govornice v okviru človekovega odnosa do sveta in samega sebe in preučeval pomen govornice pri oznanjevanju. Jezik odpira človekov svet (Rajhman 1978, 132), zato – navaja Benjamina Leeja Whorfa (1897–1941) – različne govornice odpirajo tudi različne poglede na svet. Po Whorfu namreč ugotavlja, da govornica oblikuje poti našega mišljenja in določa, kako naj mislimo svet. Antropologi jasno nakazujejo, kako se z govornico človeku odpira svet. Otroci, ki so odrasčali pri živalih, so bili ne le nesposobni misliti svet, pač pa sploh niso mogli preživeti. Teološka govornica pa je seveda pomemben del človekove govorne dejavnosti, saj zadeva bistvena vprašanja človeka in sploh smisla njegovega življenja.

Čeprav se Rajhman ni spuščal podrobneje v temeljne probleme filozofije govornice, je poznal probleme filozofije jezika in upošteval avtorje, ki so pisali o tem. Probleme jezika je preučeval iz teoloških razlogov in imel intuitivno dober čut za neposredno oznanjevalno moč krščanskega teološkega sporočila. Vplivna pastoralno-teološka oz. jezikovno-analitična paradigma v Rajhmanovem raziskovanju je bila delovanje (slovenskih) protestantov v zahtevnih prelomnih oz. spreminjajočih se razmerah. Ker je dobro poznal protestantizem, zlasti slovenski in posebno Trubarja (Rajhman 2008), si je prizadeval, da bi tudi za Slovence v teh prelomnih časih odkril vodilne smernice evangeličanske teološke govornice kot bistvenega orodja pastoralnega delovanja protestantov. Iz teh ugotovitev je Rajhman lahko dal tudi

ustrezen pečat in izdelal okvir za čim boljše možnosti, da bo tudi sodobna pokoncilski govorica primerno teološko-pastoralno orodje za oznanjevanje vesele blagovesti v slovenski družbi danes.

Zato ima Rajhman govorico za temelj in okvir človekovega vstopa v svet; teološko govorico pa razume kot njen pomembni oz. celo bistveni del, saj gre pri tem za človekove večne razsežnosti, za katere ne smemo prikrajšati današnjega človeka (Rajhman 1978, 140). Če namreč posvečamo toliko pozornosti vsakdanjim in neposredno izkustvenim zadevam našega življenja, se moramo toliko bolj posvetiti vprašanju smisla, človekovega končnega cilja, njegovega odnosa do Boga. Teološka govorica mora biti adekvatna, tj. temu primerna. Primerna je takrat, ko je občestvena, saj krščansko občestvo pripoveduje o bistvenih zadevah svojega verskega oz. krščanskega življenja, zato je krščanstvo pripovedno občestvo. V tem smislu je sorodno z drugim, starejšim občestvom, ki se mu je razodel Bog, tj. judovskim jezikovnim občestvom. Rajhman navaja papeža Janeza XXXI., ki je odnos med kristjani in Judi označil z znamenitim stavkom: »Jaz sem Jožef Vaš brat (Guiseppe Roncalli – Jožef, ki si je nadel ime Janez).« (Rajhman 1978, 141) Teološka govorica ima svoj smisel, kadar posreduje to bistveno svetopisemsko sporočilo. Treba pa ga je neprestano odpirati preostalemu izkustvu vsakdanje govorice, ki se zaradi razvoja razvija v človekovem aktualnem prostoru in času.

Rajhman se strinja z Marchallom McLuhanom, da je »jezik sporočilo«: »Ustvarjalna moč govorice je predvsem tista značilnost, ki jo loči od vseh drugih znakovnih sistemov.« (Rajhman 1978, 131) Sposobnost sporočanja pa pomeni tudi oznanilo odrešenja. Govorica človeka osvobaja in odrešuje iz njegove vsakdanje ujetosti ter mu odpira tudi (dokončno) pot odrešenja, ki ga nudi krščansko sporočilo. Zato se Rajhman kot teološki praktik stalno sprašuje, kako najbolje posredovati to sporočilo odrešenja sodobnemu človeku. Treba je izbirati prave besede in imeti ustrezen posluš za človeka te dobe, da bo lahko tudi danes slišal teološko sporočilo. Zato je teolog umetnik, ki ima sposobnost dojeti teološko sporočilo in ga pripovedovati sočloveku in tako širši skupnosti. Teologija ni zgolj znanost, je oznanjevanje, pripovedovanje in tudi dogajanje temeljne resnice o človeku svetu in Bogu v vsakdanjem človekovem življenjskem okviru. Rajhman sam si je v svojem duhovnem iskanju prizadeval, da bi sporočilo izkustveno dojel. Zgled so mu bili krščanski mistiki, posebno Terezija Avilska

in Janez od Križa. Brez globokega religioznega izkustva ni mogoče dojeti sporočila odrešenja in ga posredovati drugim. Teologija je zato praktična, izkustvena veda.

2 Intuitivni pristop

Jože Rajhman je imel zelo izostren čut za vlogo govornice v človekovem življenju, o čemer priča več njegovih razprav, posvečenih jeziku. Vse so, kot rečeno, namenjene izboljšanju, posodabljanju in utrjevanju moči teološkega sporočila ter potrjujejo Rajhmanov smisel za jezik. Razlikuje med »znanstvenim jezikom« in »jezikom v znanosti«: »znanstveni jezik« se po njegovem razlikuje od umetniškega ali filozofskega in teološkega. »Jezik v znanosti« pa odpira probleme jezika oz. govornice znotraj posameznih znanosti, tudi teologije kot neke vrste znanosti. (Rajhman 1989, 63)

Rajhman razčlenjuje torej to vlogo jezika v teologiji in posebej v jeziku teologije v Sloveniji. Tu se kažejo ustvarjalni razvoj, odprtost in svoboda, ki je pogoj človeškega delovanja na posameznih področjih človeškega snovanja sploh. Posebno vlogo, pomen in moč ima ta svoboda v teološkem delovanju ne le pri protestantih, pač pa tudi pri katoličanih in drugih kristjanih. Veliki duhovni in umetniški umi kot Trubar in drugi teologi od začetkov krščanstva do danes so najprej sami dojemali bistvo in globine sporočila ter ga potem v govornici svojega časa posredovali naslednjim rodovom. Rajhman je kot pastoralni teolog čutil pomembnost pravilne zaznave teh hermenevtičnih procesov v zgodovini slovenskega in drugih narodov ter poudaril njihov pomen pri oblikovanju teološko-pastoralne govornice za sodobnega človeka.

Slovenski in tudi drugi nacionalni jeziki oz. govornice v teologiji so tesno povezani s protestantizmom, ki je sprožil prevajanje krščanskega sporočila v nacionalne jezike in odprl pota teologiji v domačem jeziku. Posebno je bilo to pomembno za Slovence, saj so protestanti začeli razvijati slovenski teološki jezik. Podobno je bilo sicer tudi pri drugih narodih, kjer pa so bili že prej razviti vsaj nekateri nastavki teologij v domačem jeziku. Te procese razvoja teologije je zelo močno spodbudilo prevajanje Svetega pisma v domači jezik. Prevajalci so ustvarjalno prilagajali jezik razumevanju ljudi, kar je po Rajhmanu stalnica teološkega snovanja. Treba se je

intuitivno odpirati potrebam človeka in svetopisemsko govorico prirejati njegovemu življenjskemu izkustvu. Teolog je ustvarjalec, umetnik, ki odpira večne razsežnosti govorice.

Ni pa se Rajhman izrecno ukvarjal s problemi filozofije jezika, saj je imel ob sprotne delu preučevanja protestantov in pastoralnih problemov drugega vatikanskega cerkvenega zbora dovolj izzivov, da rešuje vprašanja govorice v teh teološko-pastoralnih okvirih in procesih, ki so zaznamovali slovensko in svetovno teologijo.

3 Razmere, ki zaostrujejo vlogo jezika v teologiji

Jože Rajhman je v veliki meri razvijal svoj teološki jezik in filozofsko-teološki pogled v dialogu z družbenimi in cerkvenimi tokovi časa. Poudarja, da so bile razmere v času protestantizma posebno za Slovence odločilne za razvoj teološke govorice, vendar se je v našem času, tj. ob drugem vatikanskem cerkvenem zboru, ki so ga sprožile pomembne družbene spremembe 20. stoletja, zgodila kar »znotrajcerkvena revolucija«, ko se je Cerkev odprla svetu. Zato je presoja vloge jezika v teh prelomnih procesih toliko bolj važna in odločilna, saj je od ustreznih teoloških izrazov odvisno ali bo sporočilo veselega oznanila ustrezno oz. »uspešno« nagovorilo sodobnega človeka. (Rajhman 1989, 64)

Rajhman pravi, da je Ludvik Wittgenstein »zasejal dvom o upravičenosti metafizične govorice, ko je zapisal, da je treba molčati o tistem, o čemer ne znamo govoriti. S tem je hotel reči, da je mogoče govoriti le o izraznem, o neizraznem pa ne. Tako naj bi obsodil teologijo in tradicionalno filozofijo na molk.« (Rajhman 1978, 129) Če pustimo ob strani vse zapletene probleme religiozne govorice, s katerimi so se ukvarjali Wittgenstein in drugi filozofi jezika, je tudi Rajhman opozoril na zahtevno vlogo teološke govorice v sodobni kulturi. Zavedal se je, da je treba govorico nasploh in posebej teološko govorico kot njen del izkustveno odpreti človeku. Zanimivo pa, da se pri tem sklicuje na Bena Zupančiča, ki govori o družbeni angažiranosti govorice, ki so jo gojili komunisti in tako posiljevali družbo s svojo ideološko gostobesednostjo. Rajhman se je zavedal, da teologi ne moremo držati križem rok, če hočemo, da bo religiozno sporočilo spreminjalo družbo. Teološki govorici je treba zato podeliti »ustvarjalno

moč» (Rajhman 1978, 130), da bo prepričevalna in bo nagovorila človeka v njegovih življenjskih razmerah. Pomemben zgled za to so bili Rajhmanu protestanti in posebej Trubar.

4 Trubar in protestanti

Rajhman je med prvimi slovenskimi strokovnjaki opozoril na pomen teološke govorice Trubarja in protestantov. Označuje ga kot primerno osebnost, ki je teološkem delovanju pokazala vsestransko odprtost in dialoškost: »Trubar je bil prav zato, ker je bil Slovenec, sposoben uresničiti zamisel svojih nemških prijateljev. V svojih spisih je zagovarjal strpnost do drugovercev, celo do katoličanov.« (Rajhman 2008, 11) Doslej so se strokovnjaki, ki so preučevali Trubarja in protestante, večinoma ukvarjali z njihovim prispevkom k slovenskemu kulturnemu in nacionalnemu razvoju, medtem ko je Rajhman opozoril na bistveno razsežnost tega delovanja, tj. na njihovo teološko-pastoralno izvirnost oz. ukoreninjenost. Zaradi teološkega sporočila so namreč Trubar in njegovi sodelavci ustvarjali slovenski knjižni jezik. Njihov bistveni namen je bil oznanjevati vero, zato so gojili jezik. Rajhman tako Trubarja označuje kot bistvenega snovalca slovenskega teološkega izrazoslovja. Čeprav je tudi Trubarjeva ljubezen do »slovenšne« pogojevala njegovo delovanje, je bil bistveni razlog njegovega delovanja teološko-pastoralni: Trubar je deloval kot oznanjevalec/pridigar in vse je bilo podrejeno njegovi skrbi, da bi »lubim Slovencem« posredoval čim bolj jasno in razumljivo Božjo besedo. Zato pa je kot prvi Slovenec brez ustreznega dotedanjega izročila ustvarjal teološko govorico, saj so dotlej teologi poslovali pretežno latinsko in deloma nemško, zelo omejeno pa slovensko. Brižinski spomeniki so le jezikovna epizoda, meni Rajhman, resnična slovenska teologija se je začela s slovenskim protestantizmom. Tudi zaradi odkritja tiska je protestantsko gibanje dobilo tako epohalne razsežnosti. Katoliška teologija je ostala vsaj na Slovenskem, tako Rajhman, še naslednja stoletja do neosholastike v veliki meri latinska. Dejansko pa se je zgodila pomembna znotrajcerkvena »revolucija«, šele ko je šlo za odprtje Katoliške cerkve svetu v času drugega vatikanskega cerkvenega zbora. (Rajhman 1969, 93–64) Ta je sprožil bogoslužno spremembo, tj. bogoslužje v slovenskem jeziku, in opozoril na druge pomembne razsežnosti teologije v odnosu do sodobnega sveta, posebej v svoji konstituciji *Cerkev v sedanjem svetu*. (Drugi vatikanski cerkveni zbor 1994, 322)

Rajhman se pridružuje ocenam Antona Breznika in drugih jezikoslovcev oz. poznavalcev in ocenjevalcev delovanja Trubarja ter drugih protestantov na Slovenskem. Kot Breznik tudi on ugotavlja, da je treba »protestantom vendarle priznati njihovo vlogo v začetku naše pisne knjižne kulture [...] Protestantizem ni pomenil zgolj razvojne stopnje, temveč temelj, na katerem so zidali vsi poznejši, tudi cerkveni, slovenski kulturni delavci.« (Rajhman 2008, 143) Ker je jezik temelj kulture, po Rajhmanu iz tega sledi, da so Trubar in ostali protestanti položili temelje slovenske kulture, ker so razvijali slovenski jezik in v njem izražali svojo krščansko oznanjevalno sporočilo. Domača govorica je bila zanje ključni pogoj, da so vernim lahko čim bolj neposredno posredovali svetopisemsko sporočilo. To je pomembna razlika med katoličani do tega zbora in evangeličani, saj so zadnji odprli direktno pot, da verniki dojamajo in sprejmejo Božjo besedo. Seveda ne moremo mimo prejšnje kulture samostanov, ki so oblikovali Slovence, ko so jim oznanjali vero, vendar je bila, kot lahko sklepamo iz zgodovinskih dokumentov, ta kultura bistveno vezana na latinski jezik in izročilo. Do pojava protestantov so bili katoliški oznanjevalci posredniki Božje besede, protestanti so jo skušali približati tudi običajnim vernikom. Zato so po Rajhmanu Trubar in protestanti v svojem času, v Katoliški cerkvi pa v novjšem času drugi vatikanski zbor, odprli nove pogoje za razvoj slovenske teološke govornice in sploh širše duhovne kulture v domačem jeziku. Seveda so slovenski katoliški teologi tudi pred tem poučevali teologijo v slovenščini, vendar moramo reči, da je bil vsaj načelno latinski jezik tudi pri teološkem poučevanju in seveda v bogoslužju prisoten kot osnovni teološki jezik. V bogoslužju pa so na Slovenskem uporabljali tudi ustrezno prirejena mašna besedila v domačem jeziku.

Ne gre le za odpiranje slovenskega jezika, ki so ga omogočili protestanti, veri in teologiji, pač pa tudi za spoznanje in priznanje »resničnega pomena reformacije za slovensko kulturo«, kar je po Rajhmanu jasno izpostavil Ivan Prijatelj (1908). Rajhman ugotavlja, da »bi morali Prijateljjev esej po koncilu znova brati, ga brati kritično in ob njem razmisliti svoje naloge v senci neke naše preteklosti. Ne gre le za obžalovanje, četudi ga ne bi smeli zanemariti, gre za priznanje pozitivnih vrednot slovenskega protestantizma, in to ne samo kot začetek naše književnosti in slovenske narodne in kulturne zavesti, pač pa tudi tistega reformnega pospeševalnika, ki je v svojem času prebudil k novemu življenju slovensko Katoliško cerkev.« (Rajhman 2008, 144) Z obžalovanjem govori Rajhman o katoliških napadih

in obsodilnih stališčih do (slovenskega) protestantizma. Odprtost, ki jo je ponudil drugi vatikanski cerkveni zbor, je po Rajhmanu dala novega vetra sprejemanju in vrednotenju ekumenizma, tj. oznanjevanja pri drugih krščanskih cerkvah in drugih verah nasploh. Za slovensko teologijo in narodno kulturo je torej protestantizem velikega pomena, a katoliška teologija in kultura ga v preteklosti po njegovem nista sprejemali kot takega, zato je tako pomembna odprtost, ki jo je pokazal drugi vatikanski cerkveni zbor.

5 »Druga revolucija«: drugi vatikanski cerkveni zbor

Rajhman je torej prepričan, da so se ključni pojmi moderne teologije v slovenskem jeziku, kot so »partner«, »sodelovanje«, »soodgovornost« ipd., razvijali po drugem vatikanskem cerkvenem zboru (Rajhman 1978, 142). Proces se je sicer začel že s sekularizacijo, a cerkveni zbor je korenito odgovoril na ta naraščajoči odziv. Namesto juridičnega pojma »opravičenje«, ki ga je uvedel Trubar, so se uveljavljali pojmi kot »osvoboditev«, »dialog«, »blaginja«. (Rajhman 1978, 142) Drugi vatikanski cerkveni zbor je sploh sprožil proces, ki ga Rajhman označuje kot prehod od sakralnega k profanemu, kar je izraženo že v naslovu omenjene konstitucije drugega vatikanskega zbora (1994, 317–394) o *Cerkvi v sedanjem svetu*. Gre za prehod od juridičnega pojmovanja odrešenja, postave in oznanila k zakramentalnemu, občestvenemu pojmovanju. Zato so dobili strogo teološki pojmi »Bog, vera, milost, Sveti Duh, greh, ob tem še krščanske kreposti (ponižnost, čistost, zmernost, pokorščina) drugo podobo, kot so jo imeli v zgodovini« (Rajhman 1989, 68). Vse to je odprlo nove razsežnosti in probleme teološke govorice. S približevanjem teh izrazov človekovemu življenjskemu izkustvu pa se izgublja njihova prvotna teološko-juridična vsebina oz. njihovo sporočilo, ki je bilo doslej postavljeno v bolj ontološke okvire in se ni oziralo na aplikativne probleme teologije oz. ni toliko naslavljal neposrednih problemov človeka.

Drugi vatikanski vesoljni cerkveni zbor (1994, 317) pa se je odločno odprl problemom današnjega človeka, kakor so zapisali v omenjeni pastoralni konstituciji *Gaudium et spes* (*Veselje in upanje*), namreč veselje in upanje, žalost in tesnoba današnjih ljudi so tudi delež vernih članov Cerkve, ki se tako odpirajo temeljnemu problemom današnjega človeka. Da bi to mogli

ljudje Cerkve dojeti, se mora njihova teološka govorica odpreti svetu, zato tudi oznaka Cerkev v sedanjem svetu. To je revolucija, o kateri govori Rajhman, ki je ustvarila novo govorico, nove »loci« oz. »nov sedež« v življenju oz. »Sitz im Leben« teološkega razmišljanja. Gre za odpiranje Cerkve stiskam, trpljenju, izgubljenosti, revščini človeka, kar Rajhman ponazarja s širjenjem »črnske teologije« in »teologije osvoboditve« (1978, 141).

6 Socialistična teologija

Rajhman zato teži k oblikovanju teološke govorice, ki naj ne bo samo vertikalna, ampak tudi horizontalno odprta za družbene in osebne probleme neposrednega človeka. Zato ne more biti samo strogo teološko korektna, tj. ne sme ostati le pri ustreznem posredovanju sporočila razodetja, pač pa mora nagovoriti ljudi v njihovih življenjskih problemih. Ob vertikalnem razumevanju teološkega sporočila se je uveljavilo horizontalno – človeško – in postalo tako rekoč enakovreden partner vertikalnemu. To ponazarja Rajhman v razpravah o teologiji osvoboditve, kjer je ravno zaradi te horizontalne usmerjenosti prihajalo do zapletov oz. napetosti med doktrinalnim vodstvom Cerkve in učitelji, ki so delovali na terenu. Rajhman zaključuje: »Prav zaradi tega je prihajalo do nesporazumov, ki so vodili naprej v obsodbo, pozneje pa v rehabilitacijo teologije osvoboditve kot izrazito uvajanje teološkega pojma osvoboditve, za kar so si teologi osvoboditve nenehno prizadevali.« (Rajhman 1989, 66)

Rajhman v ta kontekst postavlja tudi t. i. »socialistično teologijo« in skuša opredeliti vlogo krščanske teologije v socialistični družbi. To pojasnjuje na pojmu (socialističnega) samoupravljanja kot po njegovem pomembnega teološkega izraza: »Za nas je povsem razumljivo, da smo sprejeli izraz 'samoupravljanje' kot lasten. Samo vprašanje časa je, kdaj se bo pojavil tudi v strogo teološki literaturi in dobil tudi teološko barvo, s tem pa bo že sakraliziran.« (Rajhman 1978, 142) Seveda pa se danes zastavlja problem kritičnega pristopa k pojmu, ki je imel ideološko pokrov komunističnega sistema, čeprav Rajhman tu misli na samouresničenje človeka, torej samoupravljanje v Gosarjevem (1933 in 1935) smislu, brez nasilnega totalitarnega pokrova, ki je pojem kot tak razvodenil oz. pokvaril. Ravno zato se nam tudi pri njem kot kritičnem teologu odpira problem kritičnosti teologije do totalitarnega sistema v Jugoslaviji. Rajhman namreč pravi, da postaja

osrednji pojem sodobne teologije »osvoboditev« (Rajhman 1978, 142). Gre torej za vsesplošno, ne le vertikalno, tj. za osvoboditev za Boga, pač pa tudi za horizontalno razprtje človeka, za njegovo vsesplošno osvoboditev od vseh spon, s čimer se je ukvarjala teologija osvoboditve v južno-ameriškem kontekstu. Zakaj torej ta kontekst ne bi bil veljaven tudi za jugoslovanske razmere? V tem okviru se zahtevnemu vprašanju ne moremo posvetiti, vsekakor pa se je pokazalo, da teologija osvoboditve v totalitarnem sistemu tudi pri nas ni mogla dobiti svoje polne veljave. Teologija naj namreč osvobaja v vseh okvirih, tudi totalitarnih, seveda pa je vprašanje, ali je taka njena vloga sploh možna. A tako kritično horizontalno držo so zaradi vere teologi izpričali tudi s tem, da so se v zatiralskih razmerah uprli temu zatiranju ter oznanjali osvoboditev človeka. Tako so delovali npr. pri nas Lambert Ehrlich (1878–1942), v Nemčiji pa Dietrich Bonhoeffer (1906–1945) ter številni drugi pri nas in po svetu pod tem ali onim totalitarnim sistemom. V pogovoru z Vekoslavom Grmičem sem ga kot kritičnega teologa Cerkve vprašal, zakaj ni enako kritičen, kot je do Cerkve kot sistema, tudi do totalitarnega družbenega sistema. Njegov odgovor se je glasil: »Jaz sem pristojen za kritiko Cerkve.«

Zaključek

Rajhman je razvijal svoj model posodabljanja teološke govornice na podlagi izkušenj in praks protestantov ter epohalnega projekta, ki ga je v Katoliški cerkvi izdelal drugi vatikanski cerkveni zbor. Rajhman se je ob izzivu protestantov in tega cerkvenega zbora poglobljeno ukvarjal s problemi teološke govornice in skušal razvijati modele oznanjevanja, ki bodo nagovorili sodobnega človeka.

Njegovo raziskovanje protestantizma ga potrjuje ne le kot poznavalca njihove teologije, pač pa tudi kot strokovnjaka, ki je odkril pomen oznanjevanja vere v slovenskem jeziku pri Trubarju in protestantih ter postavil njihovo literarno-jezikovno delovanje v kontekst teologije v domačem, slovenskem jeziku. Protestantška paradigma mu služi kot pomembno orodje jezika za razreševanje vseh problemov, ki jih je v sodobnem svetu zaznal drugi vatikanski cerkveni zbor. Ta je po njegovem sprožil »pravo revolucijo«, saj je spregovoril v govorici sodobnega človeka. Tudi Rajhman kot pastoralni teolog spregovori o Cerkvi v pogloblitvenem procesu. V Cerkvi

v Sloveniji je bil ta projekt zahteven, še bolj zaradi takratnega totalitarnega sistema, zaradi katerega se pojem »samoupravljanja« v teologiji ni mogel uveljaviti. Še več: Franc Perko, ki ga je skušal aktualizirati, je bil izključen iz CMD (Ciril-Metodijsko društvo slovenskih duhovnikov), kar pa mu je omogočilo, da je potem postal škof.

Rajhman je torej s prefinjenim čutom za govorico in globokim duhovnim uvidom odpiral pota sodobnemu oznanjevanju. Dialoškost teološke govorice je takrat še dodatno zaviral totalitarni sistem. Sicer smo bili priča nekaterim poskusom dialoga med kristjani in marksisti, a podobno kot sistem ni dopuščal samoupravljanja, tudi dialoga ni spodbujal, pač pa ga je zatiral. Zato je bil Vladimir Truhlar (1967; 1971) s svojimi deli uveljavljanja koncilskih idej v Sloveniji sprva takratnim oblastnikom simpatičen, ker je zahteval odprtost Cerkev, kakršno je zastavil v svojih dokumentih drugi vatikanski cerkveni zbor, a je ob spoznanju oblastnikov, da njegova kritična drža ogroža tudi njihov totalitarni monopol, postal deležen pritiskov oblasti in se je moral vrniti v tujino ter je umrl na Južnem Tirolskem.

Tudi v Katoliški cerkvi se je po koncilu dialoška govorica težko prebijala med čermi omejenosti, vztrajanja pri starem ter zaprtosti vase, kar je še dodatno obremenjeval avtoritarni komunistični sistem. Revolucija koncila je sicer sprožila nujne razprave o dialogu v Cerkvi in družbi, a pot teološkega dialoga je bila zahtevna in težavna. Rajhman je spodbujal k temu in postavil okvire govorice pastoralnega posredovanja veselega oznanila sodobnemu človeku tudi v teh zahtevnih razmerah. Če smo ga prav razumeli, potem je naloga sodobne teološke govorice, da »posodabljanje« Cerkev stalno nadaljujemo, k čemur vabi tudi obletnica rojstva tega vplivnega slovenskega teologa in oblikovalca oznanjevalne govorice za človeka našega časa.

Reference

- Drugi vatikanski cerkveni zbor.** 1994. Pastoralna konstitucija Cerkev v sedanjem svetu. V: Janez Juhant in Rafko Valenčič, ur. *Družbeni nauk Cerkve*, 317–394. Celje: Mohorjeva Družba.
- Gosar Andrej.** 1933–1935. *Za nov družabni red*. 2 zv. Celje: Mohorjeva Družba.
- Prijatelj, Ivan.** 1908. *O kulturnem pomenu slovenske reformacije*. Ljubljana: L. Schwendtner.
- Rajhman, Jože.** 1969. Trubarjevi ekumenski nazori v luči katoliškega ekumenizma. *Bogoslovni vestnik* 29: 85–93.
- . 1978. Jezikovne osnove teološke govorice. *Znamenje* 7, št. 1: 129–144.
- . 1986. Med Profanim in sakralnim. V: *Slovenski jezik v znanosti*. Zv. 2, 63–69. Ljubljana: UEK.
- . *Teologija Primoža Trubarja*. Znanstvena knjižnica 16. Ljubljana: Teološka fakulteta.
- Truhlar, Vladimir.** 1967. *Pokoncilski katoliški etos*. Celje: Mohorjeva družba.
- . 1971. *Katolicizem v poglobitvenem procesu*. Celje: Mohorjeva Družba.

